

Natuurontwikkeling op Golfclub Heelsum 2002-2024

De Golfbaan Heelsum is in 2002-2003 aangelegd op voormalige landbouwgronden net ten noorden van de dorpen Renkum en Heelsum en ten oosten van de Telefoonweg. De 100 jaar daarvoor is de grond in gebruik geweest door twee boerenbedrijven: van de familie Tinsen die de grond in eigendom had en de familie Dorrestein die de grond pachtte van een stichting. De golfclub heeft in totaal 75 ha grond in langdurige pacht genomen en ontwikkeld tot een 27-holes golfbaan.

Voor 1900 was de grond een ruw zandig heideterrein.

Ontstaansgeschiedenis van het Heelsumse Veld

In de voorlaatste ijstijd kwamen de gletsjers tot in dit gebied. Stijgende temperaturen ca. 10.000 jaar geleden, verdreven de toendra naar het Noorden. Met het smelten van de gletsjers ontstond aan de zuidkant van de Veluwe een van de grootste Sands of spoelzandvlakten van Noordwest-Europa, bestaande uit zand met grote en kleine kiezels. Het smeltwater in de bevroren ondergrond zorgde voor erosie en dit resulteerde uiteindelijk in droogdalen die nog steeds duidelijk zichtbaar zijn in het landschap in en rond de golfbaan. Tijdens de laatste ijstijd, tussen ca. 100.000 en 10.000 jaar geleden was het gebied een toendra landschap, waarin de rivieren grote hoeveelheden zand en grind deponeerden.

Ook het Heelsumse Veld is naar alle waarschijnlijkheid een grote heidevlakte geweest. Oude landgebruikskarten van Wageningen UR, die teruggaan tot de middeleeuwen, bevestigen dit. Het gebied tussen Renkum en Wolfheze is op deze karten aangegeven als woeste grond met als gebiedsnaam "Helsum". Midden 1700 namen de problemen voor de bewoners van de Veluwe verder toe. Dorpen verdwenen onder het stuifzand, het beweiden van de heiden met schapen werd, door de concurrentie van aanvoer van wol uit het buitenland, steeds minder lonend en het sjuwen met heideplaggen om een beetje bouwland te creëren kon de familie niet in leven houden. De "woeste gronden" waren waardeloos geworden en besloten werd deze te ontginnen. Heide en zand moesten plaatsmaken voor bos op de armste gronden en bouwland op de iets betere gronden. Het Heelsumse Veld werd begin 1900 omgezet in landbouwgrond. De ontginning bestond uit het doorbreken van verharde "oerlagen" die zich in de bodem onder de heide had ontwikkeld. Dit gebeurde door middel

van diepploegen, maar ook zeer vaak door met mankracht tot een meter diep te spitten. Daarna waren jaren van bemesting nodig om een rendabele groei van gewassen mogelijk te maken. Tot aan begin 2000 was het Heelsumse Veld in gebruik als landbouwgrond. Nu is circa een derde deel van de landbouwgronden omgevormd tot golfbaan, een derde deel wordt nu omgevormd tot nieuwe natuur en de rest blijft in gebruik als landbouwgrond.

Convenant met de natuurorganisaties

Bij de ontwikkeling van de baan ontstond er bezorgdheid bij de natuurorganisaties rondom Heelsum. Men was met name bang voor diepe ontgronding en voor het ontstaan van een gesloten club met hekken eromheen en weinig oog voor natuurwaarden. Om dat te voorkomen is een convenant afgesloten tussen de golfvereniging en de natuurorganisaties. Het kwam erop neer dat er maar beperkte hoogteverschillen zouden worden aangebracht en een openbaar fietspad en weinig of geen rasters.

Het beheer

Het beheer van de vegetatie van Golfbaan Heelsum zal gericht zijn op het invoeren en behouden van verschillende ontwikkelingsstadia en ecotopen, zoals die voorkomen op de Veluwe: zand, zand/mos/buntgras, heide en uiteindelijk den/berk/eik op basis van een 2013 opgesteld Natuurbeheerplan. Het behoud vergt wel onderhoud zoals het snoeien en verjongen van struiken en bomen en het open houden van het landschap door verwijdering van opslag. Belangrijk is zeer beperkt van gewasbeschermingsmiddelen, alleen om schimmelaantasting van greens tegen te gaan en de bestrijding van onkruiden op de speeloppervlakken. De rijkere delen van de rough worden jaarlijks gemaaid en het gras wordt afgevoerd om de rough te verschrallen, beter voor de biodiversiteit en voor het spel. De baan met greens en tees wordt wekelijks en zomers bijna dagelijks gemaaid en dit draagt ook bij aan de diversiteit van het gebied door een overgang van intensief en laag gemaaid gras in verschillende stadia naar hoge natuurlijke rough met veel bloemen.

De soortenrijkdom

In de loop van de jaren is samen met KNNV en IVN leden van Wageningen en omstreken zowel de flora als de fauna geïnventariseerd. Er groeien ruim 333 plantensoorten en er broeden 57 vogelsoorten. Op basis van de samenstelling van plantensoorten zien we dat op golfbaan Heelsum steeds meer planten van de schrale gronden opkomen. De laatste drie jaar is de biodiversiteit aan grassen sterk toegenomen zoals buntgras aan de randen van de droogdalen, reukgras, kamgras en eekhoorngras. Ook zijn kruiden als Duits viltkruid, dwergviltkruid sterk toegenomen, naast Sint-Janskruid, Jacobskruiskruid en wilde peen die de baan kleurrijk maken tijdens hun bloei in de zomer. In de struikheide is op enkele plaatsen de plantenparasiet klein warkruid voor het eerst aangetroffen evenals de brede wespenorchis. Op de rijkere ondergrond treffen we nog ongewenste planten zoals paardenbloem en akkerdistel aan. Zonder ingrijpen zal het proces van verschralling daar nog jaren in beslag nemen om deze soorten kwijt te raken. Het ligt in de bedoeling daar waar mogelijk de rijkere voormalige teeltaarde te doen verschrallen door deze gedeeltelijk te verwijderen en te mengen met de onderliggende zandlaag. Ook de boomleeuwerik broedt op de baan en laat zijn karakteristieke zangvlucht zien en horen. Naast de wat meer algemene soorten van open agrarisch en parkland valt de geelgors op als bijzondere soort en ook de vele ganzensoorten die overtrekken en soms vlak naast de baan foerageren.

Door toename van de veldmuizenpopulatie in de rough is er de laatste jaren ook een sterke groei in roofvogelpopulatie waargenomen (buiserd, torenvalk, sperwer). Dit jaar zijn ook patrijzen weer waargenomen. In het najaar doen doortrekkende kneus, putters, kramsvogels en koperwieken zich tegoed aan zaden van struiken in de baan (zoals o.a. gaspeldoorn). De veldleeuwerik wordt veel signaleerd op en rond de baan. De roodborsttapuit, een typische soort die past bij ons landschap en die met meerdere paartjes broedt evenals de grasmus.

Verassend is ook de ontwikkeling van de vijver met een grote populatie aan groene en bruine kikkers maar ook **vissen** waar ook weer vogelsoorten als de blauwe reiger, doodaars, ijsvogel en aalscholver op af komen. De vijver (ons enige water) dient tevens als biotoop voor de pad.

Paddenstoelen. In het najaar van 2015 zijn voor het eerst paddenstoelen geïnventariseerd. De aantallen zijn nog klein. Het zijn voornamelijk soorten die in grasland, op dood hout, en op de wortels van berken, vliegden en brem voorkomen, zoals o.a. de rode en gewone zwavelkop (aan de voet van veel zitbanken naast de tee-box, de reuzenbovist, de weidekringzwam, de gazonvlekplaat, het mosklokje, het plooirokje en de gewone beurszwam (allemaal tussen het gras), de gewone oesterzwam (aan een deels afgestorven stam van een brem), de gewone fopzwam (op de wortels van de vliegden) en de groene berkenrussula op de wortels van berken. In de komende jaren zal de inventarisatie herhaald worden in voor- en najaar. Ook zullen de randen van de golfbaan waar veel bomen staan en afgevallen takken liggen nader worden geïnventariseerd.

Van de zoogdieren zijn de das en de vos frequente bezoekers. Ook reeën worden regelmatig gezien in de baan en ook egels en boommarters en zelfs de wolf. Bijzonder is ook het voorkomen van de zandhagedis, de levendbarende hagedis en de ringslang.

Conclusie

De golfbaan Heelsum heeft geleid tot een zeer grote toename van de biodiversiteit in het gebied. Door de afwisseling van diverse biotopen en meer en minder beheerde stukken terrein en de aangebrachte hoogteverschillen en de zandige droogdalen is er voor heel veel soorten een gezonde leefplek ontstaan. Het gebruik van de baan en de betreding door golfers lijkt geen of weinig storende invloed te hebben op de flora en fauna. De baan herbergt inmiddels meer biodiversiteit dan een gemiddeld natuurgebied en de diversiteit neemt alleen nog maar toe.

Dr.Peter Smits, voormalig baancommissaris Golfbaan Heelsum, 16 januari 2024